

נר לשולחן שבת

פרשת ויחי

גליון 350

"אם אין קמה אין תורה"
מי שביכולתו לעזור
לעלון לע"נ ולהצלחה
זכות הרבים תעמוד לו!

מנהגי השבת

עליית "חמישי" נחשבת עליה חשובה, בשל קריאת הפסוק 'לישועתך קויתי ה' שבסופה, ובקריאת תיבות אלו בעל הקורא מרים קולו (לוח מנהגי בהכ"ס לבני אשכנז). בני תימן אינם מתרגמים בציבור את הפסוק 'פחז כמים' (כמגילה כה). בקהילות צפון אפריקה מתרגמים לארמית וערבית את ברכות השבטים (נתיבות המערב). נהגו בני תימן להעלות את הטף ל'שישי' - "בנימין זאב יטרף" (לוח בני תימן). בפסוק 'וברצונם עקרו שור ארור אפס כי עז' לא יפסיק, את התיבה 'ארור' יקרא יחד עם התיבה שלפניה ושאריות, שהיא מ'חמש מקראות שאין להם הכרע' (שערי אפרים ג). ראוי לברך את הבנים והבנות בכוונה יתירה באמירת "ישימך אלקים כאפרים ומנשה - כשרה רבקה רחל ולאה". (לוח 'דבר בעתו')

"פחז כמים" (פ"ד)

אין חסרון בפחז, כל החסרון שהוא "כמים".

ונבאר: אין חסרון בפזיזות כשהיא מגיעה מהאדם עצמו, מזה שהוא חשב, הבין, החליט ופעל - פזיזות כזו היא זריזות. כל הבעיה היא כשהאדם פועל בגלל שהכריחוהו לכך - היצרים, החברים, המידות הלא טובות - הם שדחפוהו לזה.

כל תנועת המים בעולם: הנהרות, הנחלים והימים לא נובעת מעצמה אלא היא מוכרחת, הגל לא נע מעצמו, הנהר זורם כי כל טיפה נדחפת מהטיפה שאחריה.

לכן יעקב אומר לראובן: "אתה פחז כמים!" כל החסרון הוא כשהאדם פוחז כמים, אבל פחז 'רגיל' זו זריזות, וזה טוב וראוי.

(נר לשולחן שבת" - וידידי הרה"ג י"ו הוסיף שבזה מובן נפלא התרגום בפרשת בשלה: 'נערמו מים - חכמו מיא!')

"ויגד ליעקב ויאמר הנה בנך יוסף בא אליך ויתחזק - אמר אף על פי שהוא בני, מלך הוא ואחולק לו כבוד. מכאן שחולקין כבוד למלכות!" (רש"י ב"ח ב')

כבוד למלכות

בשנת תקכ"ז חלתה הקיסרית מריה תרזה ותהי מחלתה אנושות. עדת ישראל קבעו יום צום ותפילה, בפקודת נכבדי עדת פראג, רבינו רבי יחזקאל לנדא ודייניו חוברה תפילה מיוחדת.

יצא קול קורא בפראג - "אחים אהובים, ידוע לכם היטב מצות חז"ל 'להתפלל בשלום המלכות' ... על אחת כמה וכמה שעלינו לבקש ולהתפלל בשלום המלכה הקיסרית הנדיבה מריה תרזה אשר בחסד ובצדקה תנהל את ארצה ... ואנו היהודים נהנים מרוב טובה ... מחוייבים הננו לקחת חבל בחבליה ומכאוביה ...

ולכן ניתן צו מנכבדי חקני העדה, מהרב הראשי והבד"צ לצום את יום המחרת, מבוקר עד צאת הכוכבים, כל איש מבין עשרים ולמעלה, וגם הילדים הקטנים לא יטעמו אלא לחם ומים!"

ביום שבת, י"ג לחודש יוני 1767, שנת תקכ"ז נתפאה המלכה הרוממה, לפיכך מצאו לנכון נכבדי וראשי העדה עם הרב להודות, להלל ולשבח שכל בני הקהילה ישתתפו בחגיגה המהודרת הזו, שתערך למחרת ביום ראשון.

בבוקר השכם הופיעו נכבדי העדה בבית הכנסת מייזלש אשר היה מקושט ומהודר, מנורות רבות האירו בו. אחר סדר התפילה נאמרו י"ג מזמורי תהלים אותם שר דוד המלך ביום הצילו ה' מכף אויביו וביום קומו מחוליו. בסוף החגיגה שרה מקהלה את 'תפילת החתימה' - תפילה שחוברה על ידי רבינו ונגמרה בעניית "אמן" רועשת וסואנת... כך עשו בכל בתי התפילה בפראג.

רבים מנכבדי העדה עשו חגיגות מיוחדות ופיזרו נדבות לעניים בין שהם בני ברית בין שאינם בני ברית. ביותר הצטיינו בזה ר' ישראל פרנקל אשר חילק פוזמקאות לכל היתומים, מאה ושישים במספר. ראש העדה וחוכר הטבק ר' יצחק פפר חילק סכומי כסף נכבדים ולחמישים יתומים נתן חליפות חדשות. רבי הרצל קוהע נתן לכל היתומים כותנות וסדינים, ורבי אלעזר סקלס חילק מאה סידורי תפילה. (מופת הדור" רבינו ה' נודע ביהודה')

ביאר רבי שלמה קלוגר את ברכת "המלאך הגואל"

בגמרא מובא שנמשלו בני אדם לדגים (ע"ד). והנה במשל זה יש שלשה חסרונות: א. אם פורשים מן המים - מן התורה מיד מתים. ב. שהחמה שולטת בהם לרעה. ג. שהגדול בולע את הקטן.

בחסרונות הללו האבות מגינים על ישראל: לביטול מעסק התורה מגן יעקב, שהיה יושב אהלים. כנגד היזק החמה, אברהם שהפילוהו לכבשן האש ולא הזיקו החום, שהוא עומד בפתח גיהנם ואינו מניח לישראל להכנס. וכנגד החסרון שהגדול בולע את הקטן מגן יצחק, שישמעאל שהיה גדול ממנו רצה לבלועו.

יעקב שרוצה לברכם להיות כדגים - וידגו לרוב - חושש פן חלילה תהיה ברכתו לרעה, לכך אמר "המלאך הגואל אותי מכל רע" שלא ינזקו משלשת חסרונות אלו: על אלו שמתבטלים מן התורה שלא ימותו, אמר 'יקרא בהם שמי' להגן עליהם. וכנגד רעת היזקי החום והגדול שבולעו הזכיר את 'אבותי אברהם ויצחק' וכך באה מעלת הדגים רק לטובה! ("עבודת עבודה" ע"ד.)

אמר האדמו"ר מבלזוב שיש לרמוז במה שברכם להיות כדגים דווקא ולא כשאר עופות, בהמות וחיות שנמשלו ישראל להם. דהנה בהמות, חיות ועופות צריכים שחיטה ועלולים להתנבל בעת שחיטתם, או שתמצא בהם טריפה, או שלא יוכשר בשרם במליחה וניקור וכדומה.

ואילו דגים נשארים בכשרותם וטהרתם מלידתם עד עולם. וזאת הברכה אשר בירך אותם יעקב, שזכות אבותם תגן עליהם וישארו בקדושתם. (שופרא דישראל" עה"ת)

'המלאך הגואל' - לפני שנים רבות השתתף הגאון רבי דב מאיר אייזנשטיין בשמחת בר-מצווה שערך קרוב משפחה שהתפקר. **כשקם ללכת, אמר לאותו קרוב שנתרחק:** "שמעתי את נאומו של בנך על 'דורנו דור של מרד בנים באבות', מאחל אני לך שבנך ימרוד בך ויחזור לדרך אבותינו!" יצויין כי ברכה זו אכן נתקיימה, בחזרת צאצאיו של אותו אדם לכור מחצבתם. ('נטיע אדם')

ועד כמה שלומה של מלכות...

להגיל מעלינו את חרפת הנוצרים האומרים כי אנו מחרפים ומגדפים אותם בספרינו...

אכן בספרי קדמונים נמצאו דברים לא טובים על העמים בזמן ההוא. שורש הדברים מוסב על העמלקים אשר אנו מצווים למחותם, כאשר בתחילה הם רצו להשמיד את ישראל, ומהם הוסב על העמים האוחזים מעשה עמלק וכופרים בהשגחה ומציאות ה' ומייחסים הכל אל הטבע והכוכבים. וחגיגה מיוחסים לכוכבי הלכת, ורוב קביעותם היתה בבל, שנקראה על שם העבודה זרה 'בל', שעסקו בקסמים וכשפים, לדרוש אל המתים וחיבור לשדים. והם אשר נקראו מקדם הנוצרים, כי מלכם נקרא בתואר 'נצר' [נבוכדנצר] ועל שמו יקראו 'עם נוצרים'. **ועל אלה וכאלה היו בספרי הקדמונים דברי קנטורים,** וכך יפה ונאה להם. ואחריהם בכל דור לא שינו להדפיס. 'משבשתא כיון דעל על', ובשל כך הגיעה לנו הרעה הזאת... אבל באמת אין הכוונה על הנוצרים בזמננו, כי העמים אשר אנו יושבים בתוכם בדרך כלל שומרים משפט וצדקה. מאמינים בבריאת העולם ומציאות ה' ורודפים ומתנגדים לכת הכופרים בתחיית המתים. **לכן ראוי להחזיק להם טובה ולהביא עליהם ברכה ולא קללה.** ובפרט כי הם מטיבי חסד לתת לנו מחיה בארצם, וכבר נאמר שצריך להתפלל בשלומה של מלכות...'

(הקדמת המופלא רבי מרדכי בן רבינו רבי יהונתן אייבשיץ ל"כרתי ופלתי" וקצרו עיי"ש)

זורעו יהיה מלא הגוים וכי אפשר? זה יהושע בן נון שהעמיד חמה ולבנה שהם שולטים בעולם עד סופו, ובכך שלט על כל גוי העולם. (ב"ר צ"ו)

מענין לענין באותו ענין

אמר הגאון רבי משה סולובייצ'יק ענין נפלא: העולם סבורים שגדולתו של יהושע היתה במה שהיה בכוחו להעמיד חמה וממהלכה, אבל אם מעיינים בזה נראה שיותר יש לראות את גדולתו בכך שהתפלל וביקש דבר כזה, שהוא נגד טבע העולם, שהרי בני אדם בוודאי לא יתפללו על דבר שהוא שינוי הטבע כל כך, אבל אצל יהושע לרוב מעלתו היה פשוט לו לבקש דבר כזה מהקב"ה, כשם שאנו מבקשים כל דבר שאנו רגילים לבקש, מפני שהכיר ביכולתו של הקב"ה לשנות את הטבע כרצונו ובכוחה של תפילה לפעול דברים כאלו, ואכן בגלל שהוא האמין שיקרה דבר כזה, נתמלאה בקשתו!

(והאיש משה")

מלכות שלמה - וחזקת והיית לאיש" (מתוך ההפטר)

מאלף נשים שנשא שלמה לא נתקבלה מכולן להעמיד ממלכת ישראל אלא נעמה העמונית, שנישאה לו כשהיה בדלי דלות בגלותו, ולא חזר למלכותו אלא בזכותה, והיא בת זוגו ממש.

... אחר בנין בית המקדש, ביקש אשמדאי משלמה המלך שאם יתיר אותו מכבליו יגלה לו סוד נורא, והתירו. ונתפתה ומסר לאשמדאי את טבעתו ששם המפורש היה חקוק עליה והשליכה אשמדאי לים הגדול, זימן ה' דג ובלע את הטבעת. והשליך את שלמה מרחק ארבע מאות פרסה.

שלוש שנים נטרד שלמה, לשלם לו כפועלו שעבר על שלשה לאווים, ונטרפה דעתו באובדן הטבעת. עד שריחם עליו ה' והביאו לארץ בני עמון, לעיר המלוכה, ולקחו שר הטבחים למלצר, ובישל מעדנים, ומינהו המלך לבשל לו את כל מאכליו.

ראתה אותו נעמה בתו ורצתה בו לבעל. הדבר חרה למלך עד מאד ועמד להורגם, אך ברצון ה' ריחם עליהם, וציווה שיוליכום למדבר שמים, למען ימותו מיתת עצמם וידו לא תהיה בהם.

זימנם ה' לגור בשפת הים. הלך שלמה להחיות נפשם וקנה דג. כשפתחה נעמה את הדג מצאה את הטבעת, ענד אותה שלמה ומיד שבה אליו רוחו, וחזר לירושלים. ("עמק המלך" הקדמה פ"ב ועיי"ש)

כתב החיד"א: אני הדל ראיתי אגדה זו בכתב יד, ואמרו לי שאגדה זו כולה היא ב"עמק המלך". (מדבר קדמות" מע' נ' ועיי"ש וב"שם הגדולים" כתב: "עמק המלך נדפס בשנים קדמוניות בקבלה מגורי האר"י ויצאו עליו עוררין, ושמעתי ש...")

אגדה זו נסתרת מן המקרא ומן הגמרא.

מן המקרא: רחבעם בנם של נעמה ושלמה היה בן ארבעים ואחד במולכו, ושלמה מלך ארבעים שנה, (מלכים א' י"ד כ"א, י"א מ"ב) עולה מזה ששלמה נשא את נעמה עוד לפני שמלך על ישראל.

ומן הגמרא: שהיה רחבעם יושב בחיקו של דוד, אמר לו דוד 'עלי ועליך נאמרו שתי מקראות הללו' (יבמות עז. ועיי"ש), וצ"ע. ("נר")

מי היתה נעמה העמונית? העירני ידי, ת"ח יקר, מצד אחד בגמרא מובא שנעמה נקראת 'פרידה טובה'... אמו של רחבעם ויצאו ממנה חזקיה ואסא ויהושפט דהיו צדיקים גמורים (יבמות סג). **אולם מאידך מובא במפרשים בנביא** "ושם אמו נעמה העמונית" בא לומר, שהוא נדמה למקור אשר חוצב ממנה, כי אמו היתה בת עובדי כוכבים. ("מצודת דוד" מלכים א' י"ד כ"א ועוד) כתב בסיפור דברי רחבעם פעמיים ששם אמו נעמה העמונית, להודיע כי אמו העמונית היתה סיבת חטאו, כי גדל על מנהגיה והיא היתה עובדת ע"ז לעת זקנת שלמה... והנה נעמה היתה כאילו לא נתגירה, כי חזרו לסוּרן הרע נשי שלמה. (רלב"ג שם, י"א א) וצ"ב. ("נר")

"ועתה שני בניך ... אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי." (מ"ח ה)

שאל אחד בענין דברי התוס' והרשב"ם בביאור דברי הנביא יחזקאל שלעתיד לבוא יהיה 'שער יוסף אחד', דהיינו שתתבטל חלוקת מנשה ואפרים כשני שבטים נפרדים (יחזקאל מ"ח ל"ב, ב"ב קכ"ב). הלא בכתוב נאמר בפירוש "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי", ואם כן איך יחזקאל ישנה את הנאמר מפורש בתורה? **בהזדמנות זו, מוטלת עלי חובה להזכיר את ששמעתי בשנות נעורי מזקן אחד,** ששמע מפני רבי ישראל סלנטר בשם רבי זלמן מוולוז'ין, שהציעו לפניו שאלה זו.

והשיב שיחזקאל לא שינה מהמפורש בתורה אלא אדרבה פירש את הכתוב. נאמר בפסוק "ועתה" - מה פירוש תיבה זו ומה היא מוסיפה? אמר ר' זלמן הכוונה לומר שחלוקת אפרים ומנשה איננה אלא לזמן - 'עתה' ועתידה להתבטל! (מאמרי "פחד יצחק" סוכות פ"א, וכן כתב ה"משך חכמה": "ועתה" - שבבוא הגואל האחרון יהיו לאחד!) **והנצי"ב כתב שלא כדבריהם,** שבחלוקת הארץ לעתיד לבוא גם יהיו מנשה ואפרים חלוקים, אמנם החלוקה תהיה בסדר אחר מחלוקת יהושע, כמבואר בנבואת יחזקאל (שם ה"ו) וזה אף שבחלוקת שערי ירושלים יהיה 'שער יוסף אחד'. ("העמק דבר" ל"ה י"ב)

לפני האדמו"ר רבי בן ציון מבאבוב ה"ד בא בחור שלמד בעבר בישיבת באבוב ועתה היה עם פאות קצרות. שאלו הרבי מפני מה נשתנה? סיפר הבחור שכשחזר לעירו אמר לו השוחט שאדם צריך להתנהג כפי אנשי מקומו, וכיון שכולם כאן בעיר הולכים בפאות קצרות אין לו ללכת בפאות ארוכות, והביא לו ראייה מספר של קדוש אחד.

ענה לו הרבי אני אגיד לך מי הוא הקדוש הזה, זה המלבי"ם בפרשת ויחי. שמבאר שם שבני יוסף הלכו במלבושי נכרים, וזהו ששאל אותו יעקב 'מי אלה?' וענה לו יוסף 'בני הם אשר נתן לי אלקים בזה' היינו שנולדו כאן במצרים, וצריכים להתנהג כמו מנהג המדינה, זה תוכן פירושו.

שאל הרבי את הבחור האם מהמלבי"ם הזה הביא לו אותו שוחט ראייה, ענה הבחור הן.

אמר לו הרבי: אין לומר שבני יוסף הלכו במלבושי נכרים, אלא הפירוש הוא להיפך. דהנה מספרים על הרבי מאפטא שלעת זקנתו לא ראה, וכשעלו אנשים לעלייתו תמה: 'היאך יכולים בהמות לעלות על מדרגות?!' כי נדמו בעיניו שהם בהמות, שהרי ראה אותם על פי מדרגתם הרוחנית. וכזאת מספרים על ה"דברי חיים" מצאנז כי לעת זקנותו אמר כי בני אדם אינו מכיר עוד, רק בסידור הוא יכול לראות.

וזה היה אצל יעקב אבינו, שלא היה יכול לראות כי כבדו עיניו מזוקן, ועתה כשראה את בני יוסף התפלא היאך יכול לראותם אם לא שיש בהם קדושה, ולזה שאל 'מי אלה?', וענה לו יוסף אף שאני במצרים הנהגתם בדרך הישר. לכך בירכס יעקב.

(זכרונות מימי קדם" ובספר "קדושת ציון" הובא ביתר ביאור, ובפ"א אכתוב בדברי המלבי"ם)

ובענין זה נסיים במוסר עצום - הִיָּה מענטש!

הגה"צ רבי לייב חסמן אמר: דוד מלך ישראל שהיה לו בן חכם מכל אדם, מה הוא מצווהו בשעה גדולה של פטירה ופרידה? **"וחזקת והיית לאיש" - הִיָּה מענטש [בן אדם]!** ("וילכו שניהם יחדיו")